

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

ХОЛОД Іван Юрійович

УДК 327:339.924 (5-11)

**ЕВОЛЮЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ У СХІДНІЙ АЗІЇ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми
міжнародних систем та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Миколаїв – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України».

Науковий керівник:

доктор історичних наук, доцент
Городня Наталія Данилівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, доцент кафедри нової та
новітньої історії зарубіжних країн

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Шергін Сергій Олександрович,
Дипломатична академія України при
Міністерстві закордонних справ України,
завідувач кафедри регіональних систем та
європейської інтеграції

кандидат політичних наук, доцент
Кан Ден Сік,
Київський національний лінгвістичний
університет, доцент кафедри східної філології

Захист відбудеться «12» лютого 2016 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.01 у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського державного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий «12» січня 2016 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.А. Громадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Впливовими чинниками сучасного глобального розвитку є перетворення Східної Азії на один із основних осередків світового економічного зростання і центр взаємодії провідних міжнародних гравців, стрімке посилення ролі регіональних держав у світовій економіці й політиці, а також динамічні процеси регіональної інтеграції, що відбуваються у Східній Азії й більш широкому Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Регіональні інтеграційні процеси, що значно інтенсифікувалися після припинення біполярного протистояння, відбуваються на різних рівнях та у різних форматах, супроводжуються створенням регіональних угруповань й інституцій. До 2014 р. сформувалася низка моделей інтеграції країн регіону Східна Азія, серед яких найбільш важливими є: АСЕАН у рамках Південно-Східної Азії; АТЕС, що включає економіки Азійсько-Тихоокеанського регіону; форум «АСЕАН+3», членами якого є лише східноазійські держави і Східноазійський саміт з більш широким колом учасників. Перспективним напрямком регіональної інтеграції є створення зон вільної торгівлі у форматі Транстихоокеанського партнерства та Регіонального всеосяжного економічного партнерства. У рамках вказаних моделей відбуваються інтеграція національних економік країн-учасниць, їхній політичний діалог та співробітництво у безпековій і соціокультурній сферах.

У вітчизняних політологічних дослідженнях, не зважаючи на значний інтерес до процесів регіональної інтеграції у Східній Азії та АТР, відсутнє комплексне висвітлення еволюції регіональних інтеграційних моделей та їхній порівняльний аналіз. Це обумовлюється першочерговою увагою українських вчених до проблем європейської інтеграції та переважно європоцентричним сприйняттям інтеграційних процесів. У дослідженні інтеграційних процесів у Східній Азії праці вітчизняних політологів присвячені в основному вивченню моделей АСЕАН і АТЕС. Аналіз усіх інших інтеграційних моделей у Східній Азії здійснювався фрагментарно, без належної систематизації, що зумовлено їхнім відносно нетривалим періодом існування.

У дисертації здійснено комплексне дослідження провідних моделей багатосторонньої інтеграції у Східній Азії з виокремленням передумов та мотивів їх створення, основних етапів становлення та сфер покриття (політична, безпекова, економічна і соціокультурна), а також з'ясування перспектив їхнього розвитку і перешкод на цьому шляху. Це має теоретичне значення для наукового дискурсу та практичне – для формування зовнішньополітичного курсу України щодо регіону та налагодження взаємовигідних відносин з країнами Східної Азії. У сучасних умовах пошуку Україною нових ринків збуту, іноземних інвестицій та надійних політичних партнерств, східноазійський регіон постає перспективним напрямком її зовнішньої політики. Важливим для вироблення стратегії нашої країни стосовно Східної Азії та АТР є розуміння регіональних інтеграційних процесів. Здійснений у дисертаційному дослідженні аналіз участі країн у багатосторонніх регіональних процесах інтеграції у Східній Азії дає змогу краще оцінити потенціал співробітництва України з державами цього регіону та запозичити деякі практики

залучення до процесів регіональної інтеграції. Цінним для нашої держави є досвід країн Східної Азії з подолання соціально-економічних проблем, набуття динамічних темпів економічного розвитку, поглиблення міжнародної співпраці за рахунок участі в інтеграційних об'єднаннях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах державної планової тематики відділу Азії і Африки Інституту світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України за 2010-2013 рр. – «Мультицивілізаційна регіоналізація Третього світу як фактор ствердження автономних версій прогресу людства в ХХІ ст.» (державний реєстраційний номер 0110U001995), а також державної планової тематики відділу історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» за 2014-2016 рр. – «Історичний розвиток світової периферії як чинник суспільних трансформацій людства в ХХІ ст.» (державний реєстраційний номер 0114U000639).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є комплексне висвітлення моделей регіональної інтеграції у Східній Азії, визначення напрямків їхнього розвитку та здійснення їхнього порівняльного аналізу.

Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких основних дослідницьких завдань:

- систематизувати і охарактеризувати джерельну базу та методологію дослідження;
- з'ясувати специфіку регіональної інтеграції у Східній Азії;
- визначити основні етапи розвитку інтеграційного об'єднання у Південно-Східній Азії – АСЕАН;
- висвітлити еволюцію моделі «відкритого» регіоналізму в АТР у рамках форуму АТЕС;
- простежити розвиток форуму «АСЕАН+3» як моделі ексклюзивної регіональної інтеграції у Східній Азії;
- визначити особливості формування та функціонування Східноазійського саміту;
- висвітлити зміст переговорів щодо створення режимів вільної торгівлі – Транстихоокеанського партнерства та Регіонального всеосяжного економічного партнерства, визначити проблеми та перспективи на їхньому шляху;
- здійснити порівняльний аналіз основних моделей регіональної інтеграції у Східній Азії.

Об'єктом дослідження є процеси регіональної інтеграції у Східній Азії.

Предметом дослідження є моделі регіональної інтеграції у Східній Азії та їхня еволюція у кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період з кінця 1980-х рр. до початку ХХІ століття. Це пов'язано зі створенням у 1989 р. форуму АТЕС, розширенням та інституціоналізацією АСЕАН у 1990-ті рр., виникненням на межі ХХ-ХХІ століття нових інтеграційних моделей у форматі «АСЕАН+3» та Східноазійського саміту, а також початком переговорів щодо створення

загальнорегіональних режимів вільної торгівлі – Транстихоокеанського партнерства та Регіонального всеосяжного економічного партнерства.

Однак для цілісного висвітлення різних етапів інтеграції у Східній Азії автор залучає і більш ранній період – з кінця 1960-х рр., що зумовлено створенням у 1967 р. організації АСЕАН у Південно-Східній Азії, а також розробкою у 1960-1980-ті рр. проектів багатосторонньої економічної інтеграції в АТР.

Географічні межі дослідження охоплюють регіон Східна Азія у складі двох субрегіонів – Південно-Східна Азія (Бруней-Даруссалам, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни) та Північно-Східна Азія (Китай, Республіка Корея, Японія). Також у роботі застосовується термін «Азійсько-Тихоокеанський регіон» (АТР), до якого, окрім держав Східної Азії, входять Австралія, Канада, Мексика, Нова Зеландія, Росія, США, Перу і Чилі – члени форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є концептуальний та парадигмальний підходи до аналізу міжнародних систем (на основі теорій ліберального інституціоналізму та неореалізму), принципи історизму, системності, логічності, багатofакторності і методологічного плюралізму. Міждисциплінарний характер обраної тематики зумовив використання низки загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, таких як аналіз і синтез, індукція і дедукція, історико-генетичний, структурно-функціональний, типологічний, статистичний, порівняльний, пояснювальний, комплексне аналітичне моделювання, побудова сценаріїв. Поєднання цих наукових методів дало можливість усебічно й комплексно дослідити моделі регіональної інтеграції у Східній Азії у постбіполярний період і їхню еволюцію та здійснити їхній порівняльний аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження є першою у вітчизняній політичній науці спробою комплексного аналізу інтеграційних моделей у Східній Азії, як одного з провідних світових центрів регіональної інтеграції у кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Наукові положення, які найбільш повно розкривають новизну дослідження, полягають у наступному:

Вперше:

– Розкрито особливості регіональної інтеграції у регіоні Східна Азія, що відзначається «м'яким» характером та базується на принципах «шляху АСЕАН».

– Комплексно досліджено такі моделі інтеграції у Східній Азії як форум «АСЕАН+3» та Східноазійський саміт; проаналізовано мотиви створення, програмні положення, організаційну структуру та ключові сфери співробітництва у рамках цих об'єднань, а також висунуто прогнози щодо їх подальшого розвитку.

– Здійснено усебічне дослідження новітніх проектів регіональної інтеграції у Східній Азії – Транстихоокеанського партнерства та Регіонального всеосяжного економічного партнерства; проаналізовано причини їх розробки, їхні основні риси і цілі, а також зміст переговорів; окреслено перспективи і перешкоди щодо досягнення угод.

Отримали подальший розвиток:

– Вивчення основних напрямків розвитку у XXI ст. двох провідних моделей регіональної інтеграції – АСЕАН та форуму АТЕС.

– Розкриття проблем на шляху поглиблення інтеграції між членами цих регіональних організацій – створення Спільноти АСЕАН до 2015 р. та досягнення Богорських цілей АТЕС до 2020 р.

– Прогнози щодо перспектив інтеграції у рамках АСЕАН і АТЕС у коротко- та середньостроковій перспективі.

Удосконалено:

– Понятійний апарат теорії міжнародних відносин і світового господарства, зокрема таких термінів як «глобалізація», «регіональна інтеграція», «регіоналізм», «регіоналізація», «відкритий регіоналізм», «мережева інтеграція».

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що проведене комплексне дослідження інтеграційних моделей у Східній Азії надає можливість глибше зрозуміти характер і перспективи розвитку регіональної інтеграції у цій частині світу, що може мати цінність для політиків, дипломатів, економістів, науковців-суспільствознавців. Основні положення дисертації можуть бути застосовані у практичній діяльності органів виконавчої влади, зокрема МЗС України, у формуванні зовнішньо-політичних і економічних стратегій нашої держави у регіоні Східна Азія. Фактологічний матеріал та висновки дисертації можуть бути використані для написання наукових праць з тематики регіональної інтеграції і міжнародних відносин у Східній Азії й АТР, а також при підготовці навчальних програм з курсів «Міжнародні відносини», «Міжнародні організації», «Історія країн Азії і Африки», «Сучасний стан і основні тенденції розвитку країн Азії», «Сучасна Східна Азія» та при написанні підручників і навчальних посібників з регіоналістики, міжнародних відносин і новітньої історії.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були представлені на 8 міжнародних і вітчизняних конференціях: III Всеукраїнській конференції індологів (30 січня 2013 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (27-28 вересня 2013 р., м. Львів), Сьомій Всеукраїнській конференції «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність» (18 жовтня 2013 р., м. Миколаїв), Міжнародній конференції «Чинники розвитку суспільних наук у XXI столітті» (25-26 жовтня 2013 р., м. Львів), II Науково-практичній конференції Національного університету «Києво-Могилянська академія» «Школа Конфуція: джерела, історія, сучасність» (28 листопада 2013 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього» (1-2 листопада 2013 р., м. Одеса), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» (8-9 листопада 2013 р., м. Дніпропетровськ), Науковій конференції «Третій світ у контексті цивілізаційних вимірів розвитку і глобальних викликів XXI століття» (10 червня 2014 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 14 наукових працях, зокрема у 5 статтях у наукових фахових виданнях (з них 4 опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, 1 – у зарубіжному), 8 матеріалах наукових

конференцій та у одній публікації в іншому науковому виданні, що додатково розкриває результати дослідження, загальним обсягом понад 8 друк. арк.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, списку умовних скорочень, а також додатків. Загальний обсяг дисертації складає 238 сторінок. Обсяг основного тексту складає 189 сторінок. Список використаних джерел (36 стор.) налічує 296 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено предмет і об'єкт, хронологічні й географічні межі, охарактеризовано методологічну основу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про їх наукову апробацію, а також про структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади і джерельна база дослідження»** з'ясовано специфіку регіональної інтеграції у Східній Азії, а також систематизовано і охарактеризовано джерельну базу з досліджуваної проблематики та методологічні засади дослідження.

У **підрозділі 1.1. «Регіональна інтеграція у Східній Азії: політологічний вимір»** показано, що особливістю регіональних процесів у Східній Азії у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. є поглиблення економічної взаємозалежності та взаємодоповнюваності країн регіону. Це втілюється у багатосторонніх моделях регіональної інтеграції – АСЕАН, АТЕС, «АСЕАН+3» та Східноазійський саміт, а також у переговорах стосовно двох загальнорегіональних режимів вільної торгівлі – Транстихоокеанського партнерства (ТТП) та Регіонального всеосяжного економічного партнерства (РВЕП). Не зважаючи на цей прогрес, східноазійські моделі інтеграції значно поступаються Європейському Союзу рівнем інституціоналізації співробітництва та глибиною інтеграційних процесів. Це пов'язано зі специфікою регіональної інтеграції у Східній Азії, особливістю якої є «м'який» характер, а саме націленість на часткову і дозовану економічну інтеграцію та посилення співробітництва у політичній і безпековій сферах під суворим контролем суверенних національних держав. Інтеграція у регіоні Східна Азія спрямована на захист національних цінностей і суверенітету країн-учасниць, з метою сприяння їхньому економічному розвитку та уникненню взаємних конфліктів. Причиною цього є значна економічна, політична та соціокультурна диференціація регіональних держав.

Інтеграційні процеси у Східній Азії та АТР базуються на концепції «шлях АСЕАН», що є механізмом регіонального співробітництва, заснованим на поступовості, неформальності, особистих політичних зв'язках і неконфронтаційній лінії ведення переговорів. Тому основними рисами «м'якої» регіональної інтеграції у Східній Азії є: 1) принцип консенсусу, компромісу та консультацій у процесі прийняття спільних рішень; 2) акцент на значній самостійності учасників; 3) другорядна роль інституцій, рішення яких мають не обов'язковий, а

рекомендаційний характер; 4) відсутність наднаціональних органів, що втілюється у поліцентричності системи Східної Азії, де роль кожної країни однаково важлива; 5) збереження та зміцнення державного суверенітету кожної із країн регіону. Важливість «шляху АСЕАН» для східноазійських процесів інтеграції обумовлює центральну роль АСЕАН у діяльності регіональних форумів і організацій у форматі «АСЕАН+», зокрема тих, що були створені на межі ХХ-ХХІ ст. – «АСЕАН+3» і Східноазійський саміт.

Активність АСЕАН у ініціюванні та розвитку багатосторонніх моделей інтеграції у форматі «АСЕАН+» зумовлена зовнішньополітичною стратегією «хеджування» («мінімізації ризиків і максимізації вигід») «малих» країн-учасниць Асоціації відносно «великих» регіональних гравців (КНР, Японія, США, Індія, Росія). Це втілюється у комплексному залученні провідних регіональних акторів до спільних торгово-економічних, політичних та безпекових форумів для встановлення регіональних норм і правил поведінки, збереження балансу сил у Східній Азії і зменшення перспектив військових конфліктів у регіоні.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база та методологічні засади дослідження» показано, що в дисертації для вирішення поставлених завдань використано різні за характером та походженням джерела, які можна поділити на шість груп, а також обґрунтовано наукові методи, використані при написанні роботи.

Першу групу джерел складають загальнотеоретичні праці, використані при розробці концепції дослідження. Важливе значення для дисертаційної роботи мали праці з теорії міжнародних відносин американських (І. Валлерстайна, С. Хантінгтона, Ф. Фукуяма, Дж.М. Гріко, К. Уолтца, С. Уолта), англійських (Х. Булла, А. Уотсона, Е. Го), та малайських (Ч.-Ч. Куїка) вчених. Вказані праці стали цінним джерелом для розуміння специфіки сучасних міжнародних політичних і економічних відносин, їх змін під впливом глобалізації, та для аналізу зовнішньополітичних стратегій регіональних акторів при створенні і участі у східноазійських інтеграційних моделях.

Другу групу джерел складають офіційні документи, у яких викладено програмні цілі та основні напрямки діяльності моделей інтеграції АСЕАН, АТЕС, «АСЕАН+3» та Східноазійського саміту. Це декларації і заяви Голів зустрічей, лідерів та міністрів країн-учасниць, договори і робочі плани, схвалені у рамках цих багатосторонніх регіональних об'єднань. Вони характеризують стан і еволюцію міжнародних відносин у Східній Азії й АТР, зокрема рівень та розвиток регіональної інтеграції, розкривають основні сфери співробітництва, перспективні напрямки кооперації у рамках конкретних моделей регіональної інтеграції. Більшу частину джерел цієї групи вміщують веб-сайти АСЕАН і АТЕС.

Третю групу джерел складають праці вітчизняних науковців, присвячені аналізу процесів регіональної інтеграції у Східній Азії та більш широкому АТР. Окремі аспекти діяльності інтеграційних угруповань у досліджуваному регіоні активно вивчали дослідники Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (В.К. Гура, Л.О. Лещенко, Н.Д. Городня), Дипломатичної академії України при МЗС України (С.О. Шергін, Є.Л. Шаповалов), Інституту стратегічних досліджень при Президентові України (О.К. Микал, В.В. Величко, А.З. Гончарук,

В.Ю. Константинов, Ю.В. Курнишова, А.М. Кобзаренко). У кандидатських дисертаціях Р.С. Шахматенка (у галузі історичних наук) та Є.І. Барщевського (у сфері політичних наук) досліджено проблеми міжнародних відносин та регіональних процесів у Південно-Східній Азії та АТР, зокрема діяльність багатосторонніх організацій АСЕАН та АТЕС.

Фактор інтернаціоналізації науки під впливом глобалізації, що втілюється у збільшенні дослідницьких проектів із міжнародним складом авторів, обумовив аналіз нами зарубіжної наукової літератури за проблемним принципом, відповідно до тієї моделі інтеграції, яку ці джерела аналізують.

Четверту групу джерел формують дослідження, присвячені основоположним моделям інтеграції у Південно-Східній Азії та АТР – АСЕАН і АТЕС. Важливим джерелом інформації про економічну інтеграцію у рамках цих організацій та їхню інституційну структуру є праці російських (Г.М. Костюніної, Г.М. Локшина, В.М. Мазиріна, А.С. Вороніна, Л.Є. Васильєва, Н.П. Малетіна, Є.А. Канаєва, А.Н. Цереріна, А.А. Бреславця, С.В. Севастьянова, Є.А. Сафонкіної, С.Б. Шипілова), японських (К. Ішікави, Р.Ю. Кассіма, С. Томотаки), канадських (Ш. Наріне), австралійських (Ф. Фроста) та ново-зеландських (Р. Сколлея) вчених. Проте, зважаючи на переважно економічну спрямованість вказаних досліджень, більшість аспектів політико-безпекового та соціокультурного співробітництва у рамках цих об'єднань не отримали ґрунтовного аналізу.

П'яту групу джерел формують праці, у яких аналізуються такі моделі інтеграції у Східній Азії як форум «АСЕАН+3» та Східноазійський саміт, що представлені дослідженнями американських (Б. Вауха, А. Ачарії), японських (С. Сузукі, К. Шимідзу, Т. Теради), сингапурських (Р. Еммерса), німецьких (М. Хундта) та російських (М. Гаврілова) науковців. У цих працях надається загальний огляд двох інтеграційних моделей, частково описуються мотиви їх створення та основні сфери кооперації країн-учасниць. Однак через динамізм інтеграційних процесів у досліджуваному регіоні важливі тенденції сучасного розвитку «АСЕАН+3» та САС у вказаних дослідженнях не було враховано.

Шосту групу джерел представляють наукові дослідження проектів режимів вільної торгівлі – Транстихоокеанського партнерства і Регіонального всеосяжного економічного партнерства. Серед них виділяються праці американських (І. Фергюссона, П. Петрі, М. Пламмера), японських (С. Урати, А. Куно), сингапурських (Д.С. Басу, Д. Елмс) та індонезійських (Ю. Фукунаги, І. Ісоно) вчених. Ці праці висвітлюють окремі аспекти проектів ТТП та РВЕП – від мотивів їх формування до останніх зрушень у переговорних процесах.

Аналіз джерельної бази свідчить про відсутність у політичній науці дослідження, у якому б комплексно і системно вивчались моделі регіональної інтеграції у Східній Азії та їхня еволюція у постбіполярний період, з урахуванням політичного, економічного та соціокультурного напрямків їхньої діяльності.

В основі методології дисертаційного дослідження лежить концептуальний і парадигмальний підходи до аналізу міжнародних систем. Основними парадигмами політології міжнародних відносин, використаними у дисертації, є теорії ліберального інституціоналізму та неореалізму.

У рамках ліберального інституціоналізму вивчаються процеси перетворення певних політичних, економічних та соціальних явищ на організований, формалізований та упорядкований процес з певною структурою відносин, правилами і нормами поведінки. Такий підхід дозволяє представити еволюцію моделей регіональної інтеграції як результат цілеспрямованої стратегії політичних еліт Східної Азії, націленої на зміцнення економічних зв'язків у межах регіону та включення його у світову політико-безпекову систему. Цей підхід уможливило дослідження умов та факторів, що сприяли створенню інститутів міжурядової інтеграції у Східній Азії та їхнього впливу на поведінку регіональних політичних акторів.

Цінність теорії політичного неореалізму для дисертаційної роботи полягає у трактуванні мотивів формування інтеграційних моделей, як прагнення «слабких» країн пов'язати могутніших партнерів за допомогою міжнародних інститутів. Таке пояснення феномену інтеграції безпосередньо пов'язано із концепцією політичного «хеджування», що використовується у нашому дослідженні для аналізу зовнішньополітичних стратегій держав-учасниць АСЕАН у процесі формування інтеграційних моделей у форматі «АСЕАН+».

Робота ґрунтується на принципах історизму, системності, логічності, багатофакторності та методологічного плюралізму. Згідно з принципом історизму, дослідження моделей регіональної інтеграції у Східній Азії здійснювалося із урахуванням конкретних історичних умов розвитку міжнародної системи в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Принцип системності обумовив розгляд Східної Азії як єдиного політичного і економічного простору, а міжнародні відносини у ньому як цілісного складного об'єкта, властивості якого не вичерпуються сумою властивостей його окремих складових. Принцип логічності обумовив послідовне та зв'язне викладення матеріалу, а принцип багатофакторності – комплексне висвітлення усієї низки чинників, які впливали на еволюцію моделей інтеграції у регіоні Східна Азія. Принцип методологічного плюралізму дозволив застосувати широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження для аналізу міжнародних відносин у Східній Азії, таких як: аналіз і синтез, індукція і дедукція, історико-генетичний, структурно-функціональний, типологічний, статистичний, порівняльний, пояснювальний, комплексне аналітичне моделювання та побудова сценаріїв.

Поєднання цих наукових підходів і методів дало змогу досягнути поставленої мети дослідження та вирішити усі його завдання.

У другому розділі «**Особливості регіональної інтеграції у Південно-Східній Азії**» проаналізовано основні етапи розвитку інтеграційного об'єднання у Південно-Східній Азії – Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН).

У *підрозділі 2.1. «Становлення інтеграційної моделі АСЕАН»* показано, що характерні риси регіональної інтеграції у Південно-Східній Азії (ПСА) зумовили формування у 1967-2014 рр. моделі АСЕАН, яке відбувалося шляхом еволюції підходів до інтеграції та співробітництва країн регіону в умовах зміни системи міжнародних відносин і економічної ситуації у ПСА та АТР в цілому.

Упродовж першого етапу розвитку АСЕАН у 1967-1991 рр. було налагоджено діалог політичних еліт країн-учасниць, відбулося її організаційне становлення. За часів «холодної війни» проблеми політичної стабілізації регіону у рамках АСЕАН мали пріоритет над економічною інтеграцією. Основними здобутками Асоціації у цей період були налагодження міждержавного діалогу між країнами-учасницями та стабілізація регіональної ситуації у сфері безпеки. Після підписання у 1976 р. засадничих документів АСЕАН – Балійської декларації та Договору про дружбу і співробітництво – було сформовано концепцію «азійського» політичного діалогу – «шлях АСЕАН». Найбільшим політико-дипломатичним досягненням АСЕАН у 1978-1991 рр. стало успішне посередництво у врегулюванні «камбоджійської проблеми». Не зважаючи на задекларовані цілі розвитку економічного співробітництва, переважна більшість проєктів у цій сфері не була реалізована.

На другому етапі – у 1992-2002 рр. – відбулося розширення АСЕАН за рахунок країн Індокитаю, внаслідок чого було завершено процес об'єднання держав ПСА у рамках Асоціації. На перший план у порядку денному АСЕАН вийшли питання економічного співробітництва, відміни експортно-імпортних тарифів та створення у регіоні режиму вільної торгівлі. У 1997-1998 рр. окремі члени АСЕАН були вражені Азійською фінансовою кризою, наслідки якої змогли подолати на початку 2000-х рр.

У *підрозділі 2.2. «Реалізація стратегії створення Спільноти АСЕАН»*, проаналізовано третій етап розвитку АСЕАН – у 2003-2014 рр. – пов'язаний із формуванням та реалізацією проєкту створення Спільноти АСЕАН у економічному, політико-безпековому та соціокультурному вимірах. У цей період інтенсифікувалися процеси інтеграції та співробітництва країн-учасниць у вказаних сферах, включаючи створення зони вільної торгівлі АСЕАН та започаткування роботи форуму міністрів безпеки «АДММ». Проте з огляду на «м'який» характер інтеграції та гнучкий підхід до виконання спільних домовленостей, створення Спільноти АСЕАН у заплановані терміни малоймовірно. Ймовірно, що завершення будівництва Спільноти АСЕАН буде перенесено на 2020-2022 рр.

Основним здобутком АСЕАН у ХХІ ст. є посилення її впливу у Східній Азії й АТР завдяки центральній ролі у формуванні «асеаноцентричних» моделей інтеграції – «АСЕАН+3» і Східноазійського саміту, та зміцненню позицій на глобальній міжнародній арені через поглиблення зв'язків із МВФ, Світовим банком, ШОС, «Великою сімкою» та «Великою двадцяткою».

У третьому розділі **«Форум АТЕС – модель «відкритого» регіоналізму в Азійсько-Тихоокеанському регіоні»** досліджено еволюцію форуму АТЕС, здійснено його порівняння із моделлю АСЕАН, а також проаналізовано процес переговорів щодо створення Транстихоокеанського партнерства.

У *підрозділі 3.1. «Формування концепції Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва»* висвітлено перші два етапи розвитку інтеграційної моделі АТЕС. На першому етапі – у 1989-1997 рр. – відбулося організаційне становлення форуму АТЕС, що пройшов шлях від неформальних

консультаційних зустрічей до інституціалізації у формі щорічних самітів лідерів і зустрічей міністрів економік-учасниць. Кількість членів форуму збільшилася з 12 до 21, сформувалася його інституційна структура у складі Секретаріату АТЕС, Ділової консультаційної ради, комітетів, підкомітетів і робочих груп. У Богорській декларації лідерів економік-членів АТЕС 1994 р. було визначено їхню основну мету – створення режиму вільної торгівлі й інвестиційної діяльності в АТР до 2010 р. для розвинених членів та до 2020 р. для решти. Її було конкретизовано в Осацькій програмі дій 1995 р. та Манільському плані дій 1996 р., що свідчило про перехід до практичної реалізації угод.

Для другого періоду діяльності АТЕС – у 1998-2000 рр. – характерна внутрішня криза, спричинена наслідками Азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. Провал Програми ранньої добровільної секторальної лібералізації та зрив чергового раунду переговорів у рамках СОТ поставили під сумнів перспективи процесу багатосторонньої лібералізації. В АТЕС основний акцент було зроблено не на торговельній лібералізації, а на посиленні економічного розвитку.

У *підрозділі 3.2. «АТЕС у XXI ст.: завдання, проблеми та перспективи»* показано, що особливістю третього етапу діяльності АТЕС – у 2001-2014 рр. – є поділ порядку денного форуму на торгово-економічну та політико-економічну складові. У торгово-економічній сфері, яка залишається провідною, основна увага економік-членів форуму приділяється заходам зі спрощення умов ведення торгівлі й інвестиційної діяльності у регіоні. Однак до 2010 р. не вдалося створити режим вільної торгівлі для розвинених членів АТЕС, і перспективи завершення цього процесу до 2020 р. є сумнівними. У рамках другого напрямку основними сферами кооперації учасників АТЕС є заходи з протидії тероризму в економічній сфері та співробітництво з питань «нетрадиційної безпеки»: попередження поширення інфекційних хвороб, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, протидія зміні клімату, забезпечення енергетичної і продовольчої безпеки.

Основними перешкодами на шляху створення режиму вільної торгівлі в АТР є неготовність членів АТЕС до відкриття своїх ключових ринків та принцип добровільності виконання рішень форуму. Економіки-члени АТЕС зосередилися на двосторонніх угодах про вільну торгівлю, а починаючи з 2011 р. – на проектах багатосторонніх режимів вільної торгівлі, якими є Транстихоокеанське партнерство та Регіональне всеосяжне економічне партнерство. Форум АТЕС залишиться майданчиком для зустрічей лідерів регіональних держав та обговорення ними актуальних питань регіонального розвитку.

На основі дослідження еволюції моделей АСЕАН та форуму АТЕС, які є центрами тяжіння регіональних держав Східної Азії й АТР, здійснено їхній порівняльний аналіз. Визначено, що вони представляють різні типи регіоналізму: АСЕАН є проявом «закритого» регіоналізму (у межах Південно-Східної Азії), АТЕС – «відкритого» (у рамках ширшого АТР). Різні історичні обставини виникнення цих організацій обумовили відмінні напрямки інтеграції у межах АСЕАН та АТЕС. Протягом розвитку Асоціації співробітництво у політико-дипломатичній сфері поширилося на проекти економічної інтеграції. Натомість інтеграція в АТЕС вийшла за межі економіки і охопила політико-економічну та

безпеково-економічну сфери. Різними за масштабом є цілі, що реалізують ці моделі інтеграції. У рамках Асоціації відбувається розбудова Спільноти АСЕАН у трьох сферах (економічній, політико-безпековій, соціокультурній), а основна мета форуму АТЕС обмежується планами створення режиму вільної та відкритої торгівлі між його членами.

Подібними рисами АСЕАН і АТЕС є їхня інституційна основа, використання принципів «шляху АСЕАН», а також спільність проблем, перед якими постають учасники цих регіональних організацій, передусім складність узгодження позицій і затримка виконання спільних проектів. Доведено, що центральне місце у регіональних інтеграційних процесах займає модель АСЕАН, з огляду на успішне функціонування форуму «АСЕАН+3» і Східноазійського саміту, та ініціювання нею проекту зони вільної торгівлі РВЕП.

У підрозділі 3.3. «*Проект Транстихоокеанського партнерства як модель вільної торгівлі в АТР*» показано, що форум АТЕС має потенціал стати платформою для розвитку нового формату регіональної інтеграції, що реалізується у проекті створення багатостороннього режиму вільної торгівлі – Транстихоокеанського партнерства (ТТП). Ідея ТТП за період її існування пройшла шлях від невеликої угоди між чотирма малими державами у 2005 р. до амбіційного проекту за участю дванадцяти країн АТР, включаючи США і Японію, у 2014 р. Мотивом створення багатосторонньої торговельної угоди ТТП є потреба країн-учасниць подолати негативні наслідки «ефекту спагеті» з різних угод про вільну торгівлю, що реалізуються в АТР, оскільки їх конфліктуючі положення призводять до ускладнення умов ведення бізнесу в регіоні. ТТП має стати режимом вільної торгівлі, заснованим на чітких правилах. Його характерними рисами є комплексність у покритті сфер торгівлі, відкритість до приєднання третіх країн і включення до угоди пунктів «нового покоління», що обумовлює високі стандарти цієї угоди.

Процес досягнення угоди стосовно ТТП суттєво уповільнюється через складність узгодження конфліктуючих інтересів його учасників. Проблемними пунктами угоди є структура Партнерства, міра лібералізації торгівлі товарами і створення однакових правил походження товарів. Перешкодою на шляху переговорів є також зовнішні фактори, включаючи початок переговорів стосовно конкурентного проекту РВЕП.

Переговори про ТТП можуть мати такі результати: учасники переговорів не дійдуть консенсусу з усіх важливих питань і угоду не буде підписано; угоду про ТТП буде підписано, однак з численними винятками у списку лібералізації, специфічними правилами походження товарів і такою структурою ЗВТ, що дозволить членам ТТП використовувати їхні двосторонні домовленості.

У четвертому розділі «**Конкурентні моделі східноазійської інтеграції у форматі «АСЕАН+»**» проаналізовано розвиток форуму «АСЕАН+3» і Східноазійського саміту та здійснено їхній порівняльний аналіз, а також досліджено переговори щодо проекту Регіонального всеосяжного економічного партнерства та здійснено його порівняння з моделлю Транстихоокеанського партнерства.

У підрозділі 4.1. «Форум «АСЕАН+3» – модель ексклюзивної регіональної інтеграції у Східній Азії» проаналізовано розвиток «АСЕАН+3», членами якого є лише країни Східної Азії. Створення цього форуму спричинила Азійська фінансова криза 1997-1998 рр., яка засвідчила потребу регіональної інтеграції у фінансовій сфері. У розвитку «АСЕАН+3» можна виділити два основні періоди.

У перший період – 1997-2006 рр. – відбулося організаційне становлення «АСЕАН+3» і вироблення спільних проектів у валютно-фінансовій сфері, зокрема підписання у 2000 р. «Чіанг-Мейської ініціативи», з метою забезпечення взаємної підтримки держав Східної Азії та попередження фінансової кризи.

У другий період розвитку форуму – 2007-2014 рр. – фінансова інтеграція країн-учасниць «АСЕАН+3» була доповнена іншими напрямками співробітництва у сферах політики і нетрадиційної безпеки, енергетики, захисту навколишнього середовища, протидії зміні клімату, сталого розвитку та у соціокультурних питаннях. Однак в основі діяльності «АСЕАН+3» залишилася фінансова інтеграція, яку було розширено шляхом перетворення «Чіанг-Мейської ініціативи» на багатосторонню угоду. Валютно-фінансова інтеграція і надалі займатиме провідне місце у роботі «АСЕАН+3», а нові питання порядку денного розширюватимуть сфери співробітництва членів форуму, з огляду на його довгострокову мету – формування Східноазійської спільноти.

У підрозділі 4.2. «Східноазійський саміт – альтернативний шлях побудови Східноазійської спільноти» показано, що створення Східноазійського саміту (САС) у 2005 р. стало проявом концепції «відкритого» регіоналізму, оскільки його членами окрім учасників «АСЕАН+3» є Індія, Австралія і Нова Зеландія, а з 2011 р. – США і Росія. Саміт є механізмом комплексного залучення основних держав АТР до співробітництва з метою їх «соціалізації», узгодження та пристосування одна до одної, а також реалізації їхніх спільних інтересів.

Метою САС є поглиблення регіональної інтеграції та кооперації у сферах енергетики, освіти, фінансів, екології, охорони здоров'я, подолання наслідків стихійних лих, посилення зв'язності між членами Саміту. Важливе місце у роботі Саміту з 2011 р. займає обговорення проблем у сфері безпеки, таких як: нерозповсюдження ядерної зброї, шляхи відновлення шестисторонніх переговорів щодо денуклеаризації КНДР та морська безпека. До 2014 р. практична складова діяльності Східноазійського саміту була незначною. Для збереження САС як важливої моделі регіональної інтеграції принципи його функціонування мають бути реформовані у напрямку вироблення та реалізації вагомих спільних проектів.

Порівняльний аналіз форуму «АСЕАН+3» та Східноазійського саміту дозволив встановити, що ці моделі уособлюють дві протилежні концепції щодо створення інтеграційних регіональних об'єднань – «закритий» та «відкритий» регіоналізм. Відмінними є мотиви їх створення: «АСЕАН+3» було утворено з огляду на необхідність фінансової інтеграції країн регіону, а САС – з політичних міркувань, для збереження балансу сил у Східній Азії. Різними є проміжні результати функціонування цих двох моделей інтеграції. У рамках «АСЕАН+3» втілено низку механізмів з валютної стабілізації країн-членів. Натомість практичні результати діяльності САС залишаються на низькому рівні. Відмінною є роль

регіональних лідерів у цих об'єднаннях – у «АСЕАН+3» провідні позиції займає КНР, а у САС – США та Японія. Тому ці моделі інтеграції розглядаються «великими» державами як конкурентні у боротьбі за вплив у регіоні Східна Азія.

Спільною для «АСЕАН+3» і Східноазійського саміту є центральна роль у них АСЕАН. Вона зумовлює деякі їхні подібні риси: використання у їхній діяльності принципів «шляху АСЕАН»; відсутність власної організаційної структури та координація заходів у рамках цих двох моделей з боку Секретаріату АСЕАН; поступовий підхід до їхнього розвитку.

У *підрозділі 4.3. «Регіональне всеосяжне економічне партнерство: «азійський» підхід до створення режиму вільної торгівлі»* показано, що метою переговорів про Регіональне всеосяжне економічне партнерство (РВЕП) є поєднання існуючих угод про вільну торгівлю між АСЕАН і її провідними економічними партнерами для встановлення спільних регіональних правил торгівлі й інвестицій, принципів конкурентної політики та механізмів вирішення торговельно-економічних суперечок. РВЕП поєднало конкурентні проекти інтеграції – Східноазійську угоду про ЗВТ та Всеохопне економічне партнерство у Східній Азії, які розроблялися у рамках «АСЕАН+3» та САС.

До переговорів про РВЕП входять шістнадцять країн АТР, включно з КНР та Японією. Їх заплановано завершити до кінця 2015 р. Проте підписання угоди у зазначені терміни малоімовірно. Цьому перешкоджають: розрив у темпах економічного розвитку партнерів по РВЕП; замала активність східноазійських компаній у використанні угод про вільну торгівлю; територіальні суперечки між країнами-учасниками переговорів; існування конкурентної моделі інтеграції – ТТП. Також існують розбіжності між учасниками переговорів щодо змісту майбутньої угоди, які стосуються: створення багатосторонньої торговельної угоди з однакоим для всіх членів планом доступу на ринки; встановлення однакового рівня лібералізації торгівлі товарами для всіх членів Партнерства та використання ними спільних правил походження товарів. Угоду можуть підписати щонайближче у 2016-2017 рр., проте навіть тоді вона не стане ефективною моделлю торговельної інтеграції через принцип гнучкості, який у ній закладено.

На основі порівняльного аналізу проектів режимів вільної торгівлі ТТП і РВЕП встановлено, що ці моделі інтеграції мають низку подібних рис, зокрема спільні стратегічні цілі. Від інших регіональних угод про вільну торгівлю у Східній Азії моделі ТТП та РВЕП відрізняються трьома ознаками: широким характером у покритті секторів торгівлі, включенням до угод пунктів «нового покоління» і відкритістю до вступу нових членів. Схожими є проблемні питання переговорів про ТТП та РВЕП, які гальмують процес підписання угод: структура майбутніх партнерств, міра лібералізації торгівлі та правила походження товарів.

Принципова відмінність ТТП і РВЕП полягає у їхньому походженні. Ідея ТТП виникла в кулуарах форуму АТЕС, її активно підтримали США аби зберегти свій вплив на процеси східноазійської інтеграції. Натомість проект РВЕП було розроблено у рамках АСЕАН як «азійський» аналог ТТП, він здобув активну підтримку КНР, яка активно конкурує із США за регіональний вплив у Східній Азії. Тобто моделі ТТП та РВЕП є політичними інструментами США і КНР у боротьбі

за регіональне лідерство. З огляду на те, що більшість членів переговорів про ТТП одночасно входять до переговорів з РВЕР, подальший інтеграційний процес може зупинитись на роздоріжжі двох альтернативних схем розвитку.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу моделей регіональної інтеграції у Східній Азії та їхньої еволюції у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. автор дійшов наступних висновків:

1. Аналіз джерельної бази з проблеми дослідження свідчить про брак комплексного та системного висвітлення східноазійських інтеграційних процесів, незважаючи на існування значного масиву наукових праць та ґрунтовне вивчення окремих аспектів регіональної інтеграції у Східній Азії вітчизняними і зарубіжними дослідниками. У переважній більшості досліджень основний акцент зроблено на економічних аспектах інтеграції у Східній Азії без достатньої уваги до її політичних і соціокультурних вимірів. Однак широка і різноманітна база дослідження, яку можна поділити на шість груп, та застосована методологія – концептуальний і парадигмальний підходи до аналізу міжнародних систем (на основі теорій ліберального інституціоналізму і неореалізму), принципи історизму, системності, логічності, багатофакторності та методологічного плюралізму; сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження – дають можливість провести комплексний аналіз процесів регіональної інтеграції у Східній Азії та вирішити усі поставлені завдання дослідження.

2. Специфіка східноазійських інтеграційних процесів зумовлена їхнім «м'яким» характером, тобто відсутністю наднаціональних регулюючих інституцій та жорстких зобов'язань у рамках регіональних моделей інтеграції. З огляду на розмаїття політичних систем, рівнів соціально-економічного розвитку і культур Східної Азії основою інтеграції регіональних країн є «шлях АСЕАН». Він ґрунтується на системі постійних консультацій на рівні лідерів держав і політичних еліт, на основі принципів консенсусу, неформальності, невтручання у внутрішні справи одне одного та мирного вирішення конфліктів. Необхідність вироблення регіональних норм і правил поведінки для збереження національного суверенітету та регіональної стабільності обумовлює активність «малих» держав Східної Азії (у складі АСЕАН) у створенні й просуванні багатосторонніх моделей регіональної інтеграції, і водночас втілюється у їхній стратегії політичного «хеджування», метою якого є комплексне залучення «великих» регіональних держав до спільних торгово-економічних, політичних та безпекових форумів у форматі «АСЕАН+» для збереження регіональної рівноваги сил.

3. Розвиток моделі інтеграції АСЕАН у Південно-Східній Азії впродовж 1967-2014 рр. можна поділити на три етапи. Протягом першого етапу – у 1967-1991 рр. було визначено цілі регіонального співробітництва в умовах «холодної війни», коли питання політичної й дипломатичної стабілізації регіону ПСА мали пріоритет над сферою економічної кооперації. Другий етап – 1992-2002 рр. – позначився розширенням і реформуванням Асоціації, та зміщенням основного акценту в її діяльності з політико-дипломатичної до економічної сфери. Цей період

включає і кризовий етап розвитку АСЕАН, зумовлений наслідками Азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. Третій етап – 2003-2014 рр. – пов'язаний з посиленням інституалізації Асоціації та реалізацією завдання створення Спільноти АСЕАН. Незважаючи на проблеми на цьому шляху, у XXI столітті Асоціація стала центром формування інтеграційного простору у Східній Азії за рахунок створення «асеоцентричних» моделей інтеграції – «АСЕАН+3» і Східноазійського саміту.

4. Форум АТЕС став першою міжурядовою економічною організацією в АТР. Її основними завданнями є укріплення багатосторонньої торговельної системи, активізація регіональної торгівлі та розробка стратегій її лібералізації, збільшення інвестицій та промислової кооперації. Еволюцію інтеграційної моделі АТЕС можна поділити на три етапи. Протягом першого періоду у 1989-1997 рр. відбулося інституційне оформлення АТЕС та формулювання його цілей, закріплених у Богорській декларації 1994 р. Для другого етапу – 1998-2000 рр. – характерна криза АТЕС, спричинена наслідками Азійської фінансової кризи. На сучасному етапі – з 2001 р. до 2014 р. – порядок денний роботи форуму було поділено на політико-економічну і торгово-економічну складові. У XXI столітті АТЕС є важливою платформою для зустрічей лідерів тихоокеанських економік, під час яких обговорюються питання їх економічної інтеграції і проблеми розвитку, хоча його реальні здобутки залишаються дискусійними.

5. Форум «АСЕАН+3» було сформовано для фінансового співробітництва країн Східної Азії під впливом Азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. Процес розвитку моделі «АСЕАН+3» можна поділити на два етапи. На першому етапі – у 1997-2006 рр. було розроблено організаційні рамки форуму та визначено його основні цілі у валютно-фінансовій сфері, які втілилися у підписанні «Чіанг-Мейської ініціативи». На другому етапі – у 2007-2014 рр. – було розширено сфери кооперації за рахунок соціокультурних і політико-безпекових питань, та поглиблено напрямок фінансової інтеграції – створено і збільшено резервний антикризовий фонд для членів «АСЕАН+3». Хоча форум не інституціалізовано, він посідає провідне місце у фінансовій інтеграції країн Східної Азії.

6. Східноазійський саміт (САС) є реалізацією концепції «відкритого» регіоналізму з огляду на його розширений формат членства, що не обмежується рамками Східної Азії та поширюється на інші країни АТР. У рамках САС «малі» країни-учасниці АСЕАН залучили до регіонального співробітництва такі «великі» держави як США, КНР, Японію, Індію та Росію, що є проявом їхньої довгострокової стратегії збереження регіональної рівноваги сил та налагодження багатостороннього діалогу у сфері безпеки. У процесі розвитку САС у 2005-2014 рр. було здійснено дослідження економічного партнерства, реалізовано низку проектів в енергетичній, продовольчій і освітній сферах. Однак через відсутність прогресу в організаційному оформленні саміту та низький рівень практичної складової, концепція Східноазійського саміту ще перебуває на стадії формування.

7. Транстихоокеанське партнерство (ТТП) та Регіональне всеосяжне економічне партнерство (РВЕП) – це проекти загальнорегіональних торговельних угод між країнами АТР, метою яких є поглиблення економічної інтеграції і подолання наслідків «ефекту спагеті», що виник унаслідок переплетення положень

різних двосторонніх угод про вільну торгівлю. ТТП та РВЕП передбачають створення багатосторонніх режимів вільної торгівлі, заснованих на спільних правилах і умовах доступу на ринки, та є основними механізмами до створення Азійсько-Тихоокеанської ЗВТ. Вони мають відкритий характер та високі стандарти, зумовлені широким покриттям сфер торгівлі та включенням до угод пунктів «нового покоління». Проте стандарти РВЕП, з огляду на принцип гнучкості у процесі виконання умов угоди, є нижчими, аніж у ТТП. Досягнення угод з ТТП та РВЕП ускладнюється розбіжностями між членами переговорів щодо структури майбутніх партнерств, встановлення спільного рівня лібералізації торговельних тарифів та єдиних правил походження товарів. Переговори щодо ТТП та РВЕП можуть бути ускладнені низкою зовнішніх факторів. Підписання цих угод є можливим за умови численних винятків у сфері лібералізації торгівлі між їхніми членами.

8. Моделі інтеграції у Східній Азії відрізняються за типом регіоналізму, специфічними цілями, обставинами і мотивами створення, мірою інституціалізації, а також місцем на інтеграційній мапі регіону.

АТЕС, САС, проекти ТТП та РВЕП є моделями «відкритого» регіоналізму в межах Східної Азії та АТР. АСЕАН і «АСЕАН+3» представляють моделі «закритого» регіоналізму у межах Південно-Східної та Східної Азії.

У рамках АТЕС, ТТП та РВЕП реалізуються цілі регіональної інтеграції у торговельно-економічній сфері, у форматі «АСЕАН+3» – у фінансовій. Східноазійський саміт зосереджений на сфері регіональної безпеки. Всеохопна інтеграція в економічній, політико-безпековій та соціокультурній сферах відбувається лише у ПСА у процесі формування Спільноти АСЕАН.

Відмінності між цілями моделей інтеграції у Східній Азії зумовлені різними мотивами та обставинами їхнього створення. Так, АСЕАН утворилася у роки біполярного протистояння, коли для економічного розвитку держав ПСА було необхідним забезпечити регіональну стабільність, а отже політичний діалог. АТЕС було створено у кінці «холодної війни», а «АСЕАН+3» – в умовах Азійської фінансової кризи, коли торговельно-економічне співробітництво стало пріоритетнішим за політико-ідеологічну тематику. САС створено членами АСЕАН та Японією, щоб послабити вплив КНР у Східній Азії за рахунок залучення до регіональних проектів інших «великих» держав – США, Австралії, Нової Зеландії, Індії і РФ. ТТП і РВЕП є інструментами торговельно-економічної політики США та КНР у боротьбі за регіональне лідерство у Східній Азії.

Найбільш організаційно оформленими моделями є АСЕАН та АТЕС. Проте рівень їхньої інституціалізації досить низький. Він ще нижчий у форумі «АСЕАН+3» та Східноазійському саміті, оскільки їхніми організаційними питаннями опікується Секретаріат АСЕАН.

Спільною рисою «АСЕАН+3» та САС є «асеаноцентричність», оскільки ініціатором їх створення та координатором процесів інтеграції у межах цих моделей є АСЕАН. Діяльність цих об'єднань узгоджена з принципами «шляху АСЕАН», а їхня організаційна структура лише формується. Значним є також вплив АСЕАН на форум АТЕС, робота якого передбачає консенсус при прийнятті рішень,

рівність сторін та необов'язковість виконання домовленостей, що зумовлює складність узгодження різних позицій і проблеми реалізації спільних проектів.

Враховуючи місце кожної із моделей на інтеграційній мапі Східної Азії та АТР, їх можна поділити на три підгрупи: 1) основоположні міжурядові організації АСЕАН та АТЕС; 2) «асеоноцентричні» моделі «АСЕАН+3» і Східноазійський саміт; 3) проекти багатосторонніх режимів вільної торгівлі Транстихоокеанське партнерство та Регіональне всеосяжне економічне партнерство.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Холод І.Ю. Стратегія політичного хеджування країн АСЕАН та її вплив на поглиблення інтеграційних процесів у Східній Азії / І.Ю. Холод // Дослідження світової політики. Зб. наук. праць. – Київ, 2012. – Вип. 2 (59). – С. 51-64.

2. Холод І.Ю. «Шлях АСЕАН» як метод інтеграції у Східній Азії: успіхи, проблеми та виклики / І.Ю. Холод // Дослідження світової політики. Зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 1 (62). – С. 176-192.

3. Холод І.Ю. Переговори щодо Транстихоокеанського партнерства: проблеми та перспективи / І.Ю. Холод // Журнал «Нова парадигма». – Київ, 2014. – Вип. 122. – С. 152-181.

4. Холод І.Ю. Переговори про Регіональне всеосяжне економічне партнерство: проблеми та перспективи / І.Ю. Холод // Науковий вісник «Гілея». – Київ, 2014. – Вип. 87 (8). – С. 337-342.

Публікація у науковому виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз

5. Холод И.Ю. Переговоры о Северо-Восточноазиатской зоне свободной торговли: проблемы и перспективы / И.Ю. Холод // Научно-практический журнал «Гуманитарные научные исследования». – Москва, 2014. – Вып. № 7 (35) – С. 111-119.

Публікації, які додатково відображають основні положення дисертації

6. Холод І.Ю. Становлення регіональної моделі інтеграції АСЕАН в Південно-Східній Азії / І.Ю. Холод // Збірник наукових праць «Глобальна периферія в ХХІ ст.: засади, закономірності та умови цивілізаційного ренесансу». – Київ, 2014. – С. 367-393.

Матеріали у збірниках науково-практичних конференцій

7. Холод І.Ю. Фактор енергетичної безпеки у відносинах Індії з країнами АСЕАН / І.Ю. Холод // Тези ІІІ Всеукраїнської конференції індологів, 30 січня 2013 р. – Київ, 2013. – С. 16-18.

8. Холод І.Ю. Еволюція Регіонального форуму АСЕАН: від заходів посилення мір довіри до механізмів превентивної дипломатії / І.Ю. Холод // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної

конференції «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень», 27-28 вересня 2013 р. – Львів, 2013. – С. 99-103.

9. Холод І.Ю. Регіональні безпекові стратегії країн АСЕАН та їх вплив на інтеграційні процеси у Східній Азії / І.Ю. Холод // Збірник матеріалів 7-ої Всеукраїнської конференції «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність», 18 жовтня 2013 р. – Миколаїв, 2013. – С. 224-230.

10. Холод І.Ю. Успіхи та проблеми «шляху АСЕАН» та його вплив на інтеграцію у Східній Азії / І.Ю. Холод // Збірник тез наукових робіт до Міжнародної конференції «Чинники розвитку суспільних наук у ХХІ столітті», 25-26 жовтня 2013 р. – Львів, 2013. – С. 99-103.

11. Холод І.Ю. Соціокультурні чинники розвитку та інтеграції країн Східної Азії: фактор конфуціанства / І.Ю. Холод // Програма та матеріали до II науково-практичної конференції НаУКМА «Школа Конфуція: джерела, історія, сучасність», 28 листопада 2013 р. – Київ, 2013. – С. 34-36.

12. Холод І.Ю. АСЕАН як центр формування Східно-Азійського інтеграційного простору / І.Ю. Холод // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього», 1-2 листопада 2013 р. – Одеса, 2013. – С. 93-99.

13. Холод І.Ю. Процес розбудови Економічної спільноти АСЕАН / І.Ю. Холод // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії», 8-9 листопада 2013 р. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 90-96.

14. Холод І.Ю. Еволюція інтеграційної моделі Регіонального всеосяжного економічного партнерства в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні / І.Ю. Холод // Матеріали міжнародної наукової конференції «Третій світ у контексті цивілізаційних вимірів розвитку і глобальних викликів ХХІ століття», 10 червня 2014 р. – Київ, 2014. – С. 99-103.

АНОТАЦІЯ

Холод І.Ю. Еволюція інтеграційних моделей у Східній Азії: порівняльний аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України». – Київ, 2014.

У дисертації на основі широкої джерельної бази здійснено комплексне дослідження моделей регіональної інтеграції у Східній Азії та висвітлено основні етапи їхньої еволюції у постбіполярний період.

Систематизовано та охарактеризовано джерельну базу і методологію дослідження. Розкрито специфіку інтеграційних процесів у регіоні Східна Азія, яка полягає у «м'якому» характері на основі принципів «шляху АСЕАН». Проаналізовано особливості, головні етапи розвитку та визначено перспективи інтеграційних моделей у Східній Азії – АСЕАН, форуму АТЕС, «АСЕАН+3» та

Східноазійського саміту. Розкрито причини створення і основні риси двох проектів багатосторонніх зон про вільну торгівлю – Транстихоокеанського партнерства та Регіонального всеосяжного економічного партнерства, – і проаналізовано процес переговорів стосовно досягнення цих угод, їхні проблеми та перспективи. На основі отриманих результатів класифіковано існуючі східноазійські інтеграційні моделі та здійснено їхній порівняльний аналіз.

Ключові слова: Східна Азія, Азійсько-Тихоокеанський регіон, регіональна інтеграція, модель інтеграції, АСЕАН, АТЕС, «АСЕАН+3», Східноазійський саміт, зона вільної торгівлі.

АННОТАЦИЯ

Холод И.Ю. Эволюция интеграционных моделей в Восточной Азии: сравнительный анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Государственное учреждение «Институт всемирной истории Национальной академии наук Украины». – Киев, 2014.

В диссертации на основе широкого круга источников осуществлено комплексное исследование моделей региональной интеграции в Восточной Азии, а также изложены основные этапы их эволюции в постбиополярный период.

Систематизирована и охарактеризована база источников и методология исследования. Раскрыта специфика интеграционных процессов в регионе Восточная Азия, которая заключается в «мягком» характере на основе принципов «метода АСЕАН». Проанализированы особенности, основные этапы развития и определены перспективы интеграционных моделей в Восточной Азии – АСЕАН, форума АТЭС, «АСЕАН+3» и Восточноазиатского саммита. Раскрыты причины создания и основные черты двух проектов многосторонних зон свободной торговли – Транстихоокеанского партнерства и Регионального всеобъемлющего экономического партнерства, – а также проанализирован процесс переговоров по этим соглашениям, их проблемы и перспективы. На основе полученных результатов проведена классификация существующих восточноазиатских интеграционных моделей и осуществлен их сравнительный анализ.

Ключевые слова: Восточная Азия, Азиатско-Тихоокеанский регион, региональная интеграция, модель интеграции, АСЕАН, АТЭС, «АСЕАН+3», Восточноазиатский саммит, зона свободной торговли.

SUMMARY

Kholod I.Y. Evolution of Integration Models in East Asia: Comparative Analysis. – Manuscript.

The thesis to obtain scholarly degree of Candidate of Political Sciences in specialty 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. – State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine». – Kyiv, 2014.

The thesis provides a complex research of regional integration models in East Asia and outlines main stages of their evolution in a post-Cold War era. It studies integrational organizations and associations that exist in East Asian region, which includes Southeast Asia and Northeast Asia, as well as Asia Pacific that besides above-mentioned subregions contains Oceanian countries. The research based on numerous scientific sources from historical, political, and economic fields, investigates the trend of intensification of regional integration processes that occur on different levels and in various formats. During 1989-2014, this activity embodied in the APEC forum establishment, ASEAN enlargement and institutionalization, emergence of new integration models “ASEAN plus Three” and East Asia Summit, and in the Trans-Pacific Partnership and Regional Comprehensive Economic Partnership negotiations.

The paper analyzes East Asian integration processes’ features characterized by their “soft” nature and application of the “ASEAN’s way” rules which cause specific East Asian vision of integration models that are perceived not as a goal by themselves, but as tool of economic and political cooperation between regional countries.

The research studies an evolution of the ASEAN and APEC models and divides it into three main stages. The author makes conclusion that ASEAN is the only integration model in East Asia that reached the level of Community building in the spheres of economic, political-security, and socio-cultural cooperation. By contrast, the APEC forum stays on the level of discussion questions of global and regional development without significant practical results of its activities in the trade-economy sphere.

New models of regional integration in East Asia – “ASEAN plus Three” forum (APT) and the East Asia Summit (EAS) – represent two opposite trends in regional integration processes – “closed” and “open” regionalism respectively. Membership in the APT is limited to East Asian countries, while EAS is opened to Asia Pacific states too. Diverse goals of these models caused different practical results of their activities. APT became one of the main models of financial integration of the regional countries. Contrary, East Asian Summit is dedicated to peace establishing and regional balance questions. Practical effects of the EAS are quite low because most of common decisions stay on declarative level. Finally, author argues that APT and EAS models are not competitors and both lead to one main aim – East Asian Community creation.

The paper analyzes the negotiation process regarding the establishment of the Trans-Pacific partnership (TPP) and Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) agreements between Asia Pacific countries. Author discovers the evolution of the TPP and RCEP ideas, studies obstacles and perspectives of the negotiation processes as well as the possibility of combining various existing East Asian FTA’s in the general schemes of these two arrangements. Author argues that perspectives of signing TPP and RCEP agreements are low and their potential effect on regional trade will be negligible which is caused by negotiators clash of opinions and reluctance to open key markets.

Basing on the research results author provides a classification of the existing East Asian models of integration and makes a contrast-comparative analysis in terms of their origins, structure, practical effects and their role on the regional integrational map.

Keywords: East Asia, Asia Pacific, regional integration, model of integration, ASEAN, APEC, ASEAN plus Three, East Asia Summit, free trade area.